

فصلنامه علمی ((مدیریت دفاع هوایی))
سال اول ، شماره ۳ ، پائیز ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت خیز جنوب (استان خوزستان)

مهدی حشمتی‌راد^۱، غلامرضا جلالی فراهانی^۲، گودرز تافته^۳، علی اصغر بیک‌بیلندی^۴، مرتضی حشمتی،

حمید همت، مهدی لکزیان، علیرضا مقصودی، امین منظمی مطلق، اسفندیار شکری

۱- دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

۲ و ۳ و ۴- استادیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف اصلی این مقاله «دستیابی به راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان)» است، روش تحقیق کاربردی - توسعه‌ای است، که با استفاده از روش‌های توصیفی- تحلیلی بارویکرد آمیخته (ترکیبی) انجام شده است. در این خصوص ضمن بهره‌گیری از اسناد بالادستی در زمینه پدافند غیرعامل، قانون اساسی و دیگر قوانین موجود در کشور، چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور، سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل ابلاغی توسط مقام معظم رهبری، اسناد ابلاغی وزارت نفت و همچنین پژوهش‌های انجام شده است. در این راستا پرسشنامه تهیه شده که در آن عوامل محیطی احصاء گردیده است و برحسب آن جداول IFE و EFE و جدول تخصیص منابع معین و سپس به روش SWOT راهبردهای اصلی تهیه شده‌اند. جامعه نمونه آماری نیز از تعداد ۱۵ نفر کارشناسان حوزه راهبردی، پدافند غیرعامل و متخصصین رشته‌های مرتبط و با روش تمام شمار انتخاب گردیده است. که پس از اخذ نظرات جامعه آماری با استفاده از فن‌ها و روش‌های آماری توصیفی، استنباطی، و دلفی تجزیه-وتحلیل داده‌ها صورت گرفته است. نتیجه تحقیق شامل تدوین ارکان جهت ساز (اصول- چشم‌انداز- رسالت- اهداف کلان) طرح و تدوین تعداد ۵ راهبرد اصلی از ترکیب (۱۲ عامل قوت، ۱۶ عامل ضعف، ۱۲ عامل فرصت و ۹ عامل تهدید) با استفاده از روش تدوین راهبرد دانشگاه عالی دفاع ملی انجام گردیده است. اولویت‌بندی راهبردها، الزامات پیاده‌سازی و راهکارهای تحقق راهبردها و اثر هر یک از راهبردها بر روی اهداف کلان نیز به روش خبرگی از دیگر نتایج تحقیق است.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۲

کلمات کلیدی:

پدافند غیرعامل، مناطق
نفت خیز جنوب، راهبرد.

نویسنده مسئول:

مهدی حشمتی راد

ایمیل:

mh86400@gmail.com

استناد به مقاله: مهدی حشمتی‌راد، غلامرضا جلالی فراهانی و همکاران (۱۴۰۱). راهبردهای پدافند غیرعامل

مناطق نفت خیز جنوب (استان خوزستان). فصلنامه علمی ((مدیریت دفاع هوایی)) سال اول ، شماره ۳ ، پائیز ۱۴۰۱.

Journal of Air Defense Manegment

Research Paper

Passive defense strategies of oil-rich areas in the south (Khuzestan province)

Mehdi Heshmatirad¹, Gholamreza Jalali Farahani², Guderz Tafteh³, Ali Asghar Beikbilandi⁴, Morteza Heshmati, Hamid Hemmat, Mehdi Lekzian, Alireza Maqsoodi, Amin Monazami Motlagh, Esfandiar Shokri

1- PhD student of strategic management of passive defense, National Defense University, Tehran, Iran.

2, 3, 4- Assistant Professor of National Defense University and Research Institute, Tehran, Iran.

Article Information

Accepted: 1401/10/23

Received: 1401/07/12

Keywords:

Passive defense, Oil-rich areas in the south, Strategy.

Abstract

The main goal of the research is to "achieve a strategic plan for the passive defense of the oil-rich areas of the south (Khuzestan)". In this regard, while taking advantage of the upstream documents in the field of passive defense, the constitution and other existing laws in the country, the country's 20-year vision, the general policies of passive defense announced by the Supreme Leader, the documents announced by the Ministry of Oil, as well as the research conducted, according to the notification of the Higher Defense University Nationally, a strategic research plan has been prepared. In this regard, a questionnaire has been prepared in which the environmental factors have been calculated, and based on that, the IFE and EFE tables and the allocation table of certain resources have been prepared, and then the main strategies have been prepared using the SWOT method. The statistical sample population was also selected from the number of 15 experts in the strategic field, passive defense and experts in related fields and using the full number method. After obtaining the opinions of the statistical community, the data was analyzed using descriptive, inferential, and Delphi statistical techniques and methods. The result of the research includes compiling the directional elements (principles-vision-mission-major goals) of planning and compiling 5 main strategies from the combination (12 strength factors, 16 weakness factors, 12 opportunity factors and 9 threat factors) using the university strategy formulation method. Excellent national defense has been done. The prioritization of strategies, implementation requirements and strategies for realizing strategies and the effect of each of the strategies on the macro goals are also among the other results of the research.

Corresponding author:

Mehdi Heshmatirad

Email:

mh86400@gmail.com

HOW TO CITE: Mehdi Heshmatirad, Gholamreza Jalali Farahani, Guderz Tafteh(1401). Passive defense strategies of oil-rich areas in the south (Khuzestan province). Journal of Air Defense Manegment.

۱. مقدمه

ماهیت جنگ دائماً در حال تغییر بوده و سرعت و شتاب این تغییرات در این زمان بیش از هر زمان دیگر تحت تأثیر تحولات شگرف و پرشتاب فناوریانه رخ می‌نماید. مقابله با تهدیدات بالقوه و پیشرو پیشگیری از بروز تهدیدات آینده مستلزم ایجاد آمادگی کامل از یک طرف و کسب توانمندی‌های تخصصی در ایجاد بازدارندگی و کاهش آسیب‌پذیری از طرف دیگر است، از این رو دفاع غیرعامل به عنوان یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات حائز اهمیت است (ابراهیم‌نژاد، ۱۳۸۶). انجام اقدامات غیرمسلحانه دفاعی، توان بازدارندگی کشور را افزایش می‌دهد و موجب کاهش آسیب‌پذیری در حوزه‌ها و عرصه‌های مختلف از جمله محدثات حیاتی، حساس و مهم کشور و پایداری ملی و تداوم فعالیت‌های کشور می‌شود و این امر تحقق نمی‌یابد، مگر با کسب آمادگی لازم و کسب توانمندی برای دفاع گسترده و همه‌جانبه در مقابل تهدیدات و بهره‌گیری از یک طرح راهبردی و فراگیر، به منظور مقابله هدفمند و هماهنگ توسط دستگاه‌های اجرایی کشور، نکته مهم و حائز اهمیت در خصوص نیاز به طرح این است که امروز تهدیدها تنها منحصر به حوزه‌های نظامی نمی‌شود بلکه ماهیت تهدیدات تخصصی‌شده و به حوزه‌های جدید همچون جنگ الکترونیک، سایبر، بیولوژیک و... راه پیدا کرده است و تلاش و راهبرد دشمن و نیروهای متخاصم از عملی نمودن این نوع تهدیدات، از بین بردن زیرساخت‌های حیاتی، حساس و مهم کشورهای هدف است در این راستا زیرساخت‌های حیاتی انرژی مانند نفت و گاز می‌توانند از دید دشمن دارای جذابیت بالایی جهت از بین رفتن، داشته باشند (اصولی، ۱۳۹۱).

در این راستا صنعت نفت کشور بخصوص مناطق نفت‌خیز جنوب کشور (خوزستان) به عنوان اصلی‌ترین منبع انرژی و ماده اولیه تولید بسیاری از محصولات کلیدی و راهبردی است بنابراین به منظور برخورداری از مصونیت کامل، تضمین تداوم کارکردی و آمادگی در برابر تهدیدات نیاز است یک طرح راهبردی که تداوم استخراج و صدور نفت را با به کارگیری اصول و الزامات پدافند غیرعامل در جهت بالا بردن قابلیت بقا، استمرار عملیات و فعالیت‌های حیاتی و خدمات‌رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم در شرایط وقوع تهدید، بحران و جنگ را ممکن سازد، تدوین و ارائه گردد.

اقتصاد در جمهوری اسلامی ایران همچون سایر کشورها از جایگاه بسیار مهمی در اعمال فرآیند حاکمیتی و تثبیت جایگاه ملی و منطقه‌ای و جهانی برخوردار بوده و نقش تأثیرگذاری بر روند آن دارد. با این حال علیرغم گذشت نزدیک به چهار دهه از انقلاب شکوهمند اسلامی هنوز موقعیت چشم‌گیری در قطع وابستگی کامل از خام فروشی و به ویژه اقتصاد مبتنی بر نفت حاصل نشده است؛ کماکان اقتصادی کشور وابسته به فروش نفت و فرآورده‌های آن است (تافتة و کلانتری، ۱۳۹۷).

مناطق نفت‌خیز جنوب به همراه کلیه تأسیسات و تجهیزات عملیاتی، دارای جایگاه استراتژیک و حیاتی و نقشی بسیار مهم در گردش اقتصاد کشور دارد. در برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت در بخش عمرانی کشور اثر بسزایی داشته و صادرات کشور به آن وابسته است و تأمین‌کننده خوراک

اکثر پتروشیمی‌های کشور بوده و جمعیت عظیمی از نیروی کار انسانی در سطوح مختلف به آن وابسته هستند و دست‌مایه‌های اصلی در کسب درآمدهای ارزی و عامل اساسی در تأمین سوخت و انرژی جهت مصارف بخش‌های مختلف صنعتی و اقتصادی است و از طرفی این قطب و شریان اقتصادی کشور، همواره به‌عنوان یکی از اهداف حیاتی و مهم، موردتوجه دشمنان خارجی و داخلی، با اعمال تهدیدات نظامی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، سایبری و... جهت آسیب‌رسانی بوده که گواه آن در حوزه دشمنان خارجی، حملات مستمر هوایی و موشکی عراق به این تأسیسات در ۸ سال دفاع مقدس و در حوزه داخلی و امنیتی می‌توان به انفجار لوله‌های نفتی، فعالیت‌های خرابکارانه و ... اشاره نمود (جلالی فراهانی و میررفیع، ۱۳۹۸). در همین راستا این قطب صنعتی با توجه به اهمیت بالای آن، نیاز است در برابر تهدیدات مختلف همانند: تهدیدات نظامی، تروریستی، سایبری، امنیتی و ... هم به‌صورت عامل و هم غیرعامل مورد دفاع قرار گیرد.

با توجه به اینکه این شرکت یکی از بزرگ‌ترین شرکت‌های کشور محسوب می‌گردد اگر ازلحاظ ملاحظات پدافند غیرعامل در سطوح مختلف موردتوجه قرار نگیرد، تبعات زیان‌آوری را کشور چه در بعد داخلی و چه در بعد خارجی متحمل خواهد گردید (جلالی و فردرو، ۱۳۹۵) و در حال حاضر در مقایسه با سایر کشورهای جهان که دارای این صنعت مهم و استراتژیک هستند، ملاحظات پدافند غیرعامل در برابر تهدیدات محتمل مانند تهدیدات سایبری، نظامی، اقتصادی و... توجه خاصی نگردیده است. بنابراین ضروری است که برای کاهش آسیب‌پذیری، یک طرح راهبردی مبتنی بر پدافند غیرعامل داشته باشیم.

بنابراین محققین این گروه مطالعاتی در نظر دارند راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت‌خیز جنوب (استان خوزستان) احصاء نمایند که در حوزه پدافند غیرعامل صنعت نفت، آسیب‌پذیری‌های این صنعت و مناطق نفت‌خیز جنوب را در برابر تهدیدات کاهش داده و درنهایت به این سؤال پاسخ دهد که: " راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت‌خیز جنوب (استان خوزستان) چیست؟"

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱ مفهوم شناسی متغیرهای پژوهش

در سال‌های اخیر سازمان‌ها با افزایش آگاهی‌ها و تحولات اجتماعی و دگرگونی‌های جهانی، بجای تسلیم در برابر شرایط محیطی، در صدد تاثیر بر سرنوشت خویش و ساختن آینده مطلوب‌تر می‌باشد. ساختن چنین آینده‌ای نیازمند نظم و همکاری و تفاهم و طرح‌ریزی است.

با توجه به اینکه محققین در این پژوهش به دنبال راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت‌خیز جنوب می‌باشند، حوزه تحقیق به‌صورت اکتشافی حاصل از ادبیات، اسناد و مدارک، مصاحبه با خبرگان به دست خواهد آمد و از طرفی چون محققین در پی تعیین واندازه‌گیری تأثیر دو متغیر بر یکدیگر نیستند بنابراین از ارائه فرضیه خودداری و مسئله محور، پژوهش موردبررسی قرار می‌گیرد. نظر به این که تحقیق حاضر به دنبال ارائه راهبردهای است و در این تحقیق پاسخگویی به سؤالات و رسیدن به اهداف مدنظر است و اثبات ارتباط احتمالی بیند و متغیر مطرح نیست؛ بنابراین فاقد

فرضیه بوده و از تحلیل اکتشافی استفاده خواهد شد.

۲-۲ پیشینه و سابقه پژوهش

در بررسی متون مختلفی که پیرامون انرژی نگاشته شده است به متنی که مستقیماً موضوع این تحقیق را موردتوجه قرار دهد اعم از کتاب یا مقاله برخورد نشده است اما رساله ها و مقالاتی پیرامون مباحث انرژی (نفت و گاز) نوشته شده است که هر یک از آن ها بعضی از وجوه مربوط به انرژی را موردتوجه قرار داده اند که برخی سوابق تاریخی انرژی را و بعضی مسائل فنی و گروهی دیگر ابعاد حقوقی یا سیاسی و تعدادی هم جنبه های اقتصادی و بازار انرژی را موردبررسی قرار داده اند. با توجه به عنوان تحقیق که راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت خیز جنوب (استان خوزستان) اشاره دارد و با بررسی های انجام شده تحقیقی که منحصرأ به این موضوع اشاره داشته باشد، انجام نگرفته است؛ اما با بررسی میدانی صورت گرفته برخی تحقیقات انجام شده در کشور که به بخشی از این مفاهیم پرداخته شده است.

در مجموع ۱۷ پیشینه موردبررسی قرار گرفت است که در این خصوص بررسی پیشینه ها، حاکی از این است که مجموعه تحقیقات صورت گرفته مستقیماً به موضوع این تحقیق مرتبط نبوده است؛ اما برخی تحقیقات انجام شده در برخی از وجوه دارای اشتراکات و افتراقاتی با موضوع پژوهش است که با بهره گیری از آن ها و توجه ویژه به نکات مغفول مانده در آن ها می توانند در فرآیند بخش های مربوطه به موضوع تحقق مورد استفاده قرار گیرند و با توجه به موضوعات پیشینه های موردبررسی نوآوری تحقیق نسبت به تحقیقات قبلی، ارایه راهبردهای متناسب با تهدیدات حوزه مناطق نفت خیز جنوب در شرایط بحرانی با ملاحظات پدافند غیر عامل است.

۲-۳ مدل مفهومی تحقیق

اساس هر الگوی مفهومی بر متغیرهای دخیل در آن و روابط موجود فی مابین آن ها قرار دارد، چنان که متغیرها بر توان تحلیلی و رابطه بر قوام تبیینی چارچوب مفهومی می افزاید (حسن بیگی، ۱۳۸۸) در حوزه این پژوهش که عبارت است از «راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان)» با دو واژه کلیدی اصلی مواجهیم که عبارت اند از:

(۱) مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان)

(۲) پدافند غیرعامل

برای دستیابی به مدل مفهومی متغیرهای (پدیده ها) دخیل، محورهای اساسی و گزاره های راهبردی، عوامل مهم و مؤثر موضوع تحقیق که از ادبیات (اسناد بالادستی، مدارک علمی) استخراج و اکتشاف شده است. هدف از تدوین این تحقیق، ارائه راهبردهای پدافند غیرعامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) است. در این خصوص ابتدا راهبردهای پدافند غیرعامل منطقه فوق احصاء و سپس الزامات اجرا و کنترل راهبردی نیز با بهره گیری از نظر خبرگان تدوین گردید.

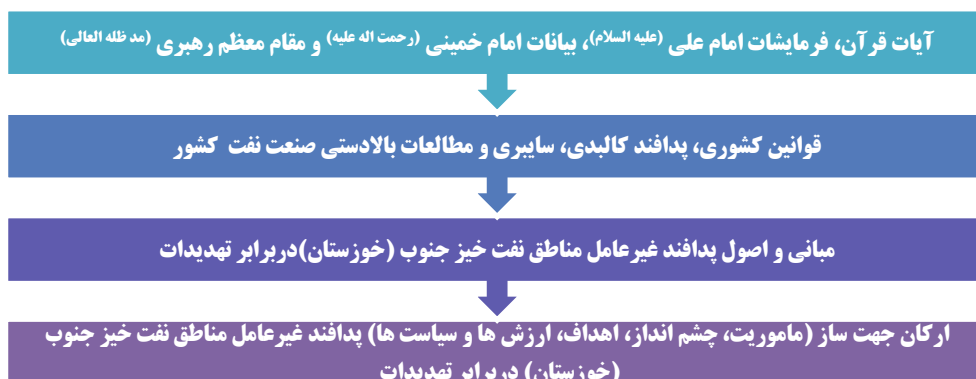
برای تدوین راهبردها، ابتدا بر مبنای قوانین کشوری، اسناد بالادستی، آرمان، رسالت و چشم انداز در حوزه پدافند غیرعامل پدافند غیرعامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) در برابر تهدیدات تدوین شده و سپس بر مبنای آرمان، رسالت و چشم انداز، اهداف کلان در این حوزه استخراج

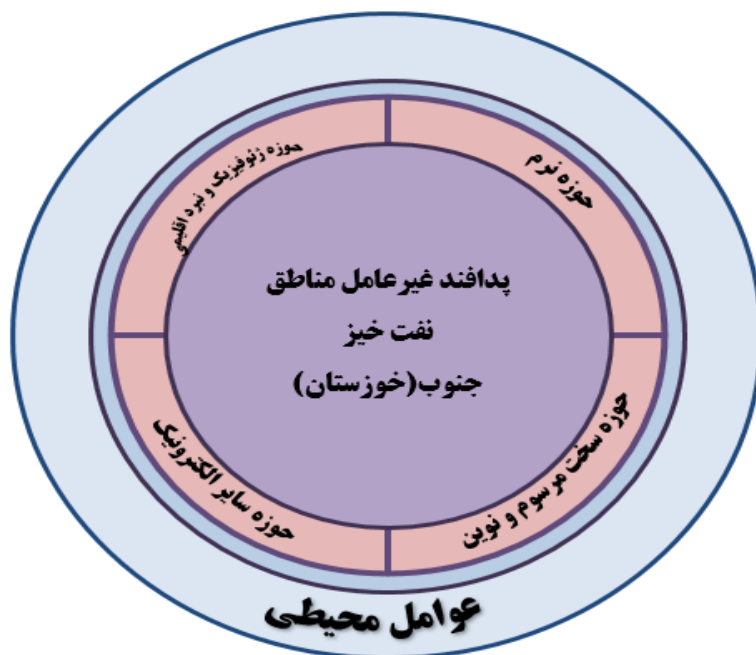
می‌گردند. راهبردهای پیشگیری و مقابله ذیل اهداف کلان به روش علمی تدوین شد. بر مبنای ادبیات تحقیق، پدافند غیرعامل منطقه مذکور را می‌توان به دو حوزه فیزیکی (سرمایه‌های مادی) و غیر فیزیکی (سرمایه‌های معنوی) تقسیم نمود. همچنین آسیب‌پذیری مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) احصاء شد.

بر اساس بررسی‌های سوابق پدافند غیرعامل مصون‌سازی مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) و یا کاهش حداکثری هزینه‌های آتی ناشی از تهدیدات را با رویکرد پدافند غیرعاملی است، که تلاش شد تا راهبردهای پیشنهادی متمرکز بر این سرمایه‌های مادی کلان باشد.

راهبردهای پیشگیری و راهبردهای مقابله، هریک نیازمند الزامات اجرایی خاص خود می‌باشند که با استفاده از نظر خبرگان این الزامات احصاء گردید. تطابق راهبردهای کلان طراحی شده با اهداف کلان ابلاغی دفاع غیرعامل در کل فرآیند تدوین آرمان، رسالت، چشم‌انداز، اهداف کلان و راهبردها وجود دارد و توصیه‌های لازم در این خصوص ارائه شد این موضوع به پیشنهاد اصلاح در دستورالعمل‌های ابلاغی سازمان پدافند غیرعامل در موضوع پدافند کالبدی و سایبری زیرساخت‌های مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) و یا اصلاح برخی از قوانین کشوری در این صنعت در موضوع پدافند غیرعامل در برخی از موضوعات منجر شد.

پژوهشگر بر مبنای ادبیات پژوهش نمودار مدل مفهومی تحقیق را در قالب شکل ۱ ارائه می‌دهد. در انجام هر تحقیقی ایده‌ای جدید برای برخورد با مسئله یا مشکل مطرح می‌شود از همین رو پژوهشگر یا پژوهشگران پس از انتخاب موضوع آن را مورد مطالعه عمیق قرار داده و سپس بهترین روش پژوهش و ابزار جمع‌آوری اطلاعات را تعیین نموده و جهت انجام سیر مراحل تحقیق خود مدل و الگویی را برمی‌گزینند. سپس با انجام این مراحل پویاترین و مؤثرترین فرآیند و راه تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده را تعیین و مشخص می‌نماید (هاشمی فشارکی و محمودزاده، ۱۳۹۱).

PESTEL تطبیق عوامل محیطی با

راهبردهای پدافند غیر عامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان)

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش (پژوهشگران) (محقق ساخته)

انتخاب روش تحقیق بستگی به دامنه اهداف و امکانات اجرایی پژوهش دارد. به عبارت دیگر بسته به این که چه هدفی دنبال شود و دامنه پژوهش چقدر است و این که تا چه حد در نظر است متغیرهای مستقل و وابسته و سایر متغیرها تحت کنترل باشد نوع روش تحقیق انتخاب می گردد. روش تحقیق درواقع مسیر و خط سیر پژوهش را برای محقق یا محققین آشکار می سازد و نشان می دهد که به چه طریق می تواند دقیق ترین و آسان ترین و کم هزینه ترین پاسخ ها را برای بررسی سؤال ها و آزمون های فرضیات به کاربرد تا نتیجه رضایت بخشی از پژوهش حاصل آید دستیابی به هدف های علمی میسر نخواهد بود مگر زمانی که با روش شناسی^۱ درست صورت پذیرد. روش لازمه دانش است و هیچ دانشی بدون روش قابل تصور نیست، اعتبار دستاوردهای هر روش نیز به ایقان روش یا روش هایی وابسته است که در آن مورد استفاده قرار گرفته است (نادری، ۱۳۹۵).

^۱ - Methodology

ارزیابی و انتخاب راهبرد با توجه به مفروضاتی انجام می‌گیرد که عبارت‌انداز: تجزیه و تحلیل محیطی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدات، مشخص شدن مزیت‌های راهبردی یا نقاط قوت و ضعف، ارزیابی مجدد هدف‌های مطلوب با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تجزیه و تحلیل‌های فوق و بررسی امکانات برای رسیدن به این هدف‌ها؛ بنابراین مدیران و طراحان راهبرد برای ارزیابی و انتخاب راهبرد نیازمند انجام دو گونه فعالیت هستند: تنظیم و ارائه تعدادی از راه‌حل‌های راهبردی که با توجه به بررسی‌های فوق انجام می‌شود و ارزیابی و انتخاب راهبرد مناسب (فروزان و همکاران، ۱۳۹۹). طراحان راهبرد از میان همه گزینه‌ها و راه‌های امکان‌پذیری که به نفع سازمان‌ها هستند مجموعه‌ای از راهبردهای جذاب و قابل اجرا (که بتوان بر آن‌ها مدیریت کارسازی اعمال کرد) را مورد توجه قرار می‌دهند. باید مزایا و مضرات، هزینه‌ها و منافع این راهبردها را مشخص کرد. همه‌کسانی که در بررسی و انتخاب راهبردها مشارکت می‌کنند باید اطلاعات حاصل از بررسی‌های داخلی و خارجی موضوع مورد مطالعه را در اختیار داشته باشند (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۳).

۳. روش‌شناسی پژوهش

از آنجا که اهداف تحقیق ارائه راهبردهای پدافند غیر عامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) است؛ لذا این تحقیق در زمره تحقیقات کاربردی است. همچنین با توجه به اینکه این تحقیق به دنبال ارائه راهبردهایی به منظور تداوم کارکرد و تاب آوری مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) در برابر تهدیدات نظامی، سایبری، اقتصادی و ضدامینیتی و شناسایی عوامل و علل مؤثر بر آن می‌باشد و از طرفی مورد استفاده وزارت نفت و در جهت توسعه طرح‌های انجام شده حوزه پدافند غیرعامل می‌باشد، بنابراین تحقیق حاضر از نوع کاربردی و توسعه‌ای است. پس از تعیین نمودن نوع تحقیق ضروری است تا متناسب با عنوان تحقیق، روش کلی رسیدن به مقصود نهایی را مشخص نمود. برای این موضوع از بین روش‌های متداول و مرسوم به دلیل انطباق موضوع با روش‌موردی - زمینه‌ای اقدام به‌گزینش روش کلی موردی - زمینه‌ای با رویکرد ترکیبی گردید. دلایل انتخاب این روش بدین شرح است که در ابتدا تحلیل عینی و واقعی از شرایط محیط داخلی و خارجی صورت می‌گیرد که منظور از آن احصاء عوامل مؤثر و دسته‌بندی نمودن آن‌ها در مؤلفه‌های چهارگانه (قوت، ضعف، فرصت و تهدید) و همچنین تدوین در قالب گزاره‌هایی گویا در حوزه‌های موردنظر می‌باشد. با توجه به اینکه در تحقیق از ترکیب داده‌های کمی و کیفی استفاده شده است، این تحقیق با رویکرد ترکیبی صورت خواهد گرفت. اعضای جامعه آماری خبره با ویژگی‌های فوق، اساتید و خبرگان در موضوع تحقیق و برابر جامعه آماری صنعت نفت و پدافند غیرعامل به تعداد ۵۰ نفر برآورد گردید. حجم جامعه نمونه این پژوهش ضمن در نظر داشتن کلیه شرایط و ویژگی‌های قبلی به دلیل گزینش خبرگان مطابق با نظر اساتید راهنما و مشاور به صورت تمام شمار است. از سوی دیگر مطابق با نظرات دیدگاه‌های برخی صاحب‌نظران روش پژوهش و آمار و محاسبات در پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی مطابق با روش پژوهشی انتخابی تعداد بهینه‌ای از جامعه نمونه وجود دارد که روایی مناسبی را برای نتیجه نهایی ایجاد خواهد نمود.

• جامعه نمونه: با توجه به اینکه حجم جامعه آماری در این قسمت محدود هست لذا جامعه

نمونه همان جامعه آماری است.

- روش نمونه‌گیری: در هر دو جامعه با توجه به محدودیت، نمونه همان جامعه خبره آماری و تمام شمار است.

از آنجاکه این تحقیق به دنبال تدوین و ارائه طرح راهبردی پدافند غیر عامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) است، دو روش برای گردآوری اطلاعات لازم در نظر گرفته شد که عبارت‌است از روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و روش میدانی (پیمایشی)؛ که در روش کتابخانه‌ای (اسنادی) تعاریف، مفاهیم، تاریخچه، اصول، روند رشد، وضعیت فعلی و چگونگی تعامل و روابط بین متغیرها، اسناد و مدارک بالادستی نظام و... مورد بررسی قرار گرفته است. در روش میدانی (پیمایشی) محققین حوزه مورد نظر را به صورت مستقیم (مشاهده حضوری، گفت‌وگو و مصاحبه ژرفانگر با مخاطبان و مسئولان ذی ربط) و غیرمستقیم و از طریق پرسش‌نامه (توزیع پرسش‌نامه بین گروه‌های خبره و صاحب‌نظر) مورد بررسی قرار داده‌اند.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق از آنجایی که فرضیه‌ای به عنوان پاسخ به سؤالات تحقیق وجود ندارد و با توجه به جدید بودن حوزه تحقیق و کمبود اطلاعات مکتوب مرتبط با آن‌ها ضمن انجام مصاحبه‌های تخصصی جهت تکمیل ادبیات موردنیاز، با استفاده از روش‌های تحلیل خبرگی، مؤلفه‌ها و عوامل مؤثر بر راهبردهای پدافند غیر عامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) احصاء شده است.

به منظور تقسیم‌بندی عوامل مؤثر به چهار حوزه ضعف‌ها و قوت‌ها و فرصت‌ها و تهدیدها و همچنین تحلیل این عوامل، به روش خبرگی این تقسیم‌بندی انجام و سپس از طریق پرسش‌نامه در معرض قضاوت خبرگان قرار گرفته و پس از اخذ نظرات خبرگان (پاسخ پرسش‌نامه‌ها)، از پارامترهای توصیفی و استنباطی بهره‌گیری است.

برای تعیین مطلوبیت راهبردها، از روش "انتخاب برترین پیشنهاد از طریق تشابه به راه حل ایده‌آل"^۲ استفاده شده است. جهت این موضوع پس از ارزیابی راهبردها که از طریق جمع‌آوری پاسخ‌های پرسش‌نامه محقق ساخته انجام می‌شود، ماتریس ارزیابی راهبردها تشکیل و پس از محاسبه مطلوبیت هر یک از راهبردها که به روش انتخاب برترین پیشنهاد از طریق تشابه به راه حل ایده‌آل انجام و نسبت به اولویت‌بندی راهبردها براساس بیشترین مقادیر مطلوبیت‌ها اقدام شده است (عباس‌زاده، ۱۳۹۴).

پس از استخراج راهبردهای تخصصی، نسبت به ارائه راهبردهای پدافند غیر عامل مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) اقدام شده است.

۴-۱ اصول

- اصل ایمنی
- اصل پیشگیری

- اصل تعهد و مسئولیت پذیری
- اصل پایش تهدیدات
- اصل خوداتکایی و خود باوری
- اصل خلاقیت و نوآوری
- اصل اقدام مؤثر و به موقع
- اصل توانمند سازی صنعتی
- اصل مدیریت بحران (واکنش در شرایط اضطراری)

۴-۲ چشم انداز

مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) با توجه به جایگاه تعریف شده در صنعت نفت کشور و در عرصه غرب آسیا و بین‌الملل، به لحاظ پدافند غیرعامل با اتکال به حول و قوه الهی در افق ۴۱۴۱ منطقه‌ای است امن، پایدار، تاب‌آور با درصد ایمنی بالا در مقابل انواع تهدیدات به مرحله‌ای از بازدارندگی با ویژگی‌های زیر دست یافته است:

- دارای منطقه نفتی ایمن، پایدار، منسجم و مراکز و زیرساخت‌های مصون و تاب‌آور در مقابل تهدیدات پایه.
- دارای آمادگی عمومی برای مواجهه با تهدیدات خصمانه و فراهم نمودن سلامت جسمی روانی و فرهنگی ساکنان و شاغل مناطق نفت خیز جنوب.
- دارای منابع انسانی پایدار، آگاه، متخصص، خلاق، فعال و پرامید، باروحیه مشارکت جلو در تمامی عرصه‌ها برای حفظ و استمرار رو به رشد فعالیت، مدیریت بحران و پشتیبانی از عناصر دفاعی مناطق نفت خیز جنوب.
- دارای فضای عمومی امن، ایمن و سالم در مقابل تهدیدات مختلف انسان ساخت با کمترین سطح آسیب پذیری، پهنه‌ها و سازه‌های ویژه امن با توزیع متوازن.
- تأسیسات کلیدی با کمینه آسیب‌پذیری و کمترین سطح پیامد در مقابل تهاجم‌های خصمانه احتمالی گوناگون.
- آگاهی و مسئولیت پذیری تخصصی گسترش یافته در مراحل طراحی، اجرا و بهره برداری طرح‌های مدیریتی و مهندسی موجود و آتی بر اساس اصول و ضوابط پدافند غیرعامل و مدیریت بحران.
- دارای قابلیت تداوم عملکردهای ضروری و استمرار فعالیت بخش‌های کلیدی و ارتباطی در صورت اعمال تهدیدات.
- دارای ظرفیت درونی و مستقل مدیریتی و عملیاتی اداری بحران در کنار قابلیت هماهنگی با نهادهای دیگر مرتبط در جهت کاهش سطح خسارت و بازیابی سطح عملکردهای ضروری آسیب دیده.
- دارای ضوابط و قوانین روزآمد و کارآمد با الزامات فنی و تخصصی پایدار در برابر تهدیدات.

- برخوردار از ساختاری منعطف، چابک، عملیاتی، پویا، کارآمد و ترکیبی.
- برخوردار از قوانین و مقررات پدافند غیرعامل از سطح ایمنی به سطح امنیت و دفاع با قابلیت تداوم کارکرد و پایداری در برابر تهدیدات.

۴-۳ رسالت

رسالت مناطق نفت خیز جنوب (خوزستان) حفاظت و صیانت از سرمایه‌ها، دارایی‌ها و زیرساخت‌های مناطق نفت خیز جنوب اعم از فیزیکی و سایبری و مصون‌سازی آن‌ها در برابر حوادث و تهدیدات علیه مناطق موصوف با بهره‌گیری از ظرفیت‌های پدافند غیرعامل با:

- مصونیت بخشی (ایمن سازی حداکثری) دارایی‌های مهم مناطق نفت خیز جنوب؛
- نهادهایسازی اصول و ملاحظات پدافند غیرعامل در تصمیم‌گیری‌ها، طرح‌ها و تأسیسات در حال بهره‌برداری و توسعه‌ای حوزه صنعت نفت؛
- کاهش آسیب‌پذیری در فرایند اکتشاف، استخراج و انتقال؛
- پایداری و استحکام بخشی دارایی‌های مناطق نفت خیز جنوب؛
- تسهیل مدیریت بحران‌های حوزه صنعت نفت.

۵. نتیجه‌گیری

طی جلسه خبرگی عوامل داخلی و خارجی مناطق نفت‌خیز جنوب (خوزستان) موردبررسی واکاوی دقیق قرار گرفته و با ترکیب، تقلیل یا پیشنهاد و ارائه راهبردهای جدید، راهبردهای اصلی تدوین گردیدند. با اعمال نظر و پیشنهادها مطرح‌شده در جلسه خبرگی و از روش دلفی نهایتاً تعداد ۵ راهبرد اصلی بر اساس ۴۹ عامل منتخب تحقیق (۱۲ عامل قوت، ۱۶ عامل ضعف، ۱۲ عامل فرصت و ۹ عامل تهدید) احصاء گردیدند. همچنین به‌منظور افزایش درک مفهومی راهبردهای احصاء شده، برای هر راهبرد یک نامی به اختصار انتخاب گردید.

راهبردهای پدافند غیرعامل در مناطق نفت‌خیز جنوب (خوزستان)

- افزایش تاب‌آوری و ارتقاء پایداری:

افزایش تاب‌آوری و ارتقاء پایداری زیرساخت‌های مناطق نفت‌خیز جنوب در مقابل تهدیدات پایه با مدیریت و کنترل پیامدهای تهدیدات پایه از طریق ساماندهی، ارتقاء دانش، به‌کارگیری منابع انسانی متخصص، بومی سازی و گسترش فرهنگ حفاظت و امنیت مبتنی بر فن‌آوری‌های داخلی ساخت کشور در فرایند اکتشاف، استخراج، تولید و انتقال.

- نهادهایسازی پدافند کالبدی فنی:

نهادهایسازی پدافند کالبدی فنی شامل کاهش آسیب‌پذیری تداوم کارکرد و فعالیت‌های ضروری در دارایی‌های مناطق نفت‌خیز جنوب در برابر تهدیدات پایه با آموزش با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در شرکت‌های دانش‌بنیان تحقیقاتی، پژوهشی و تولیدی صنعت نفت کشور و همچنین استفاده از تدابیر، سیاست‌های کلان، اسناد بالادستی، مقررات و آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های سازمان پدافند غیرعامل مرتبط با حوزه انرژی کشور در مناطق نفت‌خیز جنوب.

• تسهیل مدیریت بحران:

تسهیل مدیریت بحران ناشی از بروز تهدیدات پایه به واسطه بهره‌گیری از تجارب دفاع مقدس و کشورهای مختلف در بحران‌های ناشی از تهدیدات انسان‌ساخت مختلف با استفاده از تولید و روزرسانی استانداردها، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مدیریت بحران و پدافند غیرعامل و ایجاد هم‌افزایی بین آن‌ها در صنعت نفت و در مناطق نفت‌خیز جنوب.

• دستیابی، استقرار و اجرای نظام اشراف جامع اطلاعاتی:

دستیابی، استقرار و اجرای نظام اشراف جامع اطلاعاتی بر تهدیدات علیه دارایی‌های مناطق نفت‌خیز جنوب با رصد و پایش مستمر دارایی‌ها، آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات پایه از طریق سامانه‌های کنترل، پایش و سنجش از راه دور سازمان‌های کشوری و لشکری و بهره‌گیری از بسیج منابع انسانی متخصص، متعهد و بومی صنعت نفت و همچنین توافقات بین‌المللی، محلی و بومی.

• ارتقاء ظرفیت و خوداتکایی:

ارتقاء ظرفیت و خوداتکایی در حفاظت از زیرساخت‌های مناطق نفت‌خیز جنوب با استفاده از ظرفیت‌های دانشی و پژوهشی در شرکت‌های دانش‌بنیان و ظرفیت‌های علمی از طریق طراحی و ایجاد ساختار جهاد خودکفایی جهت تولید فناوری و تجهیزات کلیدی توسط گروه‌های اجرایی در مناطق نفت‌خیز جنوب.

در ادامه الزامات تحقق راهبردهای پدافند غیرعامل آورده شده است:

نام راهبرد	الزامات
افزایش تاب‌آوری و ارتقاء پایداری	الزامات دانشی - گسترش هوشمندانه استفاده از فناوری‌های نوین داخلی الزامات منابع (انسانی، مالی تجهیزاتی) - تامین بودجه و رعایت صرفه‌جویی و اصل فایده هزینه در پدافند غیرعامل - استفاده از ظرفیت‌های علمی و فنی بومی برای تامین سیستم‌های کنترل صنعتی - برنامه ریزی برای کاهش وابستگی‌ها در بعد تجهیزات و منابع انسانی الزامات قوانین و مقررات - تدوین الزامات پدافند غیرعامل متناسب با تهدیدات مناطق نفت‌خیز جنوب الزامات ساختاری - باز آرای ساختار سازمانی متناسب با شرایط کنونی کشور - ایجاد ساختار لازم جهت بکارگیری نیروهای جوان و مستعد داخلی و نخبه
نهادینه‌سازی پدافند کالبدی فنی	الزامات دانشی - بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در شرکت‌های دانش‌بنیان تحقیقاتی، پژوهشی و تولیدی صنعت نفت کشور الزامات منابع (انسانی، مالی تجهیزاتی) - بهره‌گیری از نیروهای متخصص و متعهد - ایجاد ساختار مالی جهت حفاظت از زیرساخت‌های مهم الزامات قوانین و مقررات - تدوین الزامات پدافند غیرعامل در حفاظت از زیرساخت‌های حوزه نفت

نام راهبرد	الزامات
	الزامات ساختاری - نهادینه کردن ساختار حفاظت از زیرساخت‌های های مناطق نفت‌خیز
تسهیل مدیریت بحران	الزامات دانشی - فراگیر کردن فرهنگ مقاومت برای حفظ آمادگی مسئولین و نفرات در همه سطوح الزامات منابع (انسانی، مالی تجهیزاتی) - ایجاد انسجام درون و برون سازمانی در هماهنگی در زمان بحران الزامات قوانین و مقررات - بروزرسانی استانداردها، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مدیریت بحران و پدافند غیرعامل الزامات ساختاری - تعیین ستاد مدیریت شرایط اضطراری و همچنین فرمانده ارشد بحران مناطق نفت‌خیز جنوب
دستیابی، استقرار و اجرای نظام اشراف جامع اطلاعاتی	الزامات دانشی - استفاده از روش‌های نوین اشراف اطلاعاتی الزامات منابع (انسانی، مالی تجهیزاتی) - توجه به نیروهای دانشی به‌منظور خلق فناوری و حمایت و پشتیبانی مناسب از آنها - اجرای قوانین مصوب موجود جهت تأمین منابع مالی (مصوبات مجلس در خصوص امور اطلاعاتی و امنیتی) - پیش‌بینی اعتبار موردنیاز امور اطلاعاتی و امنیتی الزامات قوانین و مقررات - تهیه ضوابط و استانداردها و اصول اشراف جامع اطلاعاتی الزامات ساختاری - ایجاد ساختار مناسب جهت مطالعه، طراحی، سیاست‌گذاری، همسویی، هماهنگی و نظارت - ایجاد ساختار مناسب جهت تقویت امور اطلاعاتی و امنیتی

۶. منابع

- [۱] ابراهیم‌نژاد، محمد، (۱۳۸۶)، آشنایی با تسلیحات غیر کشنده، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، پژوهشکده مهندسی پدافند غیرعامل، صص ۲۱-۱۸.
- [۲] اصولی، علی، (۱۳۹۱)، ارائه الگوی راهبردی آمایش زمین-امنیت صنعت نفت و گاز با تأکید بر پدافند غیرعامل، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، رساله دکتری پدافند غیرعامل، صص ۷۴-۴۴.
- [۳] تافته، گودرز، کلانتری، فتح ا... (۱۳۹۷)، نقش و جایگاه پدافند غیرعامل در راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، فصلنامه علمی مطالعات دفاعی استراتژیک شماره ۷۴، صص ۴۴.
- [۴] جلالی فراهانی، غلامرضا و میرفریغ، سید علی، (۱۳۹۸)، ارائه راهبردهای پدافند غیرعامل در برابر تهدیدات سایبری، نشریه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۷۵، علمی پژوهشی، صص ۲۱-۱۳۲.

[۵] جلالی، غلامرضا و فردرو، محسن، (۱۳۹۵)، اصول و مبانی پدافند سایبری، موسسه انتشارات نبوی، ص ۲۳.

[۶] حسن بیگی، ابراهیم، (۱۳۸۸)، حقوق و امنیت در فضای سایبر، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ص ۲۹۵.

[۷] هاشمی فشارکی، سید جواد و محمودزاده، امیر، (۱۳۹۱)، «فرهنگ توصیفی دفاع غیرعامل»، چاپ اول، تهران، موسسه چاپ و انتشارات علم آفرین، ص ۳۲.

[۸] نادری، سعید، (۱۳۹۵)، ارائه راهبردهای مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی نفت و گاز مبتنی بر موقعیت ژئوپلیتیکی به منظور افزایش بازدارندگی دفاعی مطالعه موردی ایران در منطقه جنوب غرب آسیا، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، رساله دکترا پدافند غیرعامل.

[۹] فروزان و همکاران، (۱۳۹۹)، ارائه طرح راهبردی تداوم استخراج، انتقال و صدور نفت (منابع دریایی) با تأکید بر جزیره لاوان بارویکرد پدافند غیرعامل، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، مطالعات گروهی دوره هفتم پدافند غیرعامل.

[۱۰] عبدالله خانی، علی، (۱۳۸۳)، نظریه‌های امنیت مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران.

[۱۱] عباس‌زاده، حسن، (۱۳۹۴)، راهبردهای پدافند غیرعامل جهت مقابله با تهدیدات علیه تأسیسات پتروشیمی، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، رساله دکتری پدافند غیرعامل.